

JUSTYNA SALAMON

Uniwersytet Jagielloński, Polska | Instytut Religioznawstwa

ORCID: 0000-0001-7105-2420

Wolność religijna w kontekście chrześcijańskich mniejszości religijnych w regionie MENA

RELIGIOUS FREEDOM IN THE CONTEXT OF CHRISTIAN RELIGIOUS MINORITIES IN THE MENA REGION

Summary

The aim of this article is to analyse the religious, social, and political situation of Christians in Muslim countries in the MENA region (North Africa and the Middle East). The first part of this article presents considerations and definitions. In addition to the historical outline, information relating to the contemporary situation during the COVID-19 pandemic is presented. The focus of the research was to answer the question of how the situation of Christians has changed. Did the restrictions introduced affect the celebration of religious practices? Were Christians discriminated against in accessing health care and social assistance? Attention was also paid to the statistical data published both by the Christian non-profit organisation “Open Doors” and by the American non-profit organisation “Freedom House.” This article uses the historical method, also known as the genetic method. Its main purpose is a chronological description of the evolution of the status of religious minorities in Muslim countries. A comparative method devised by Arendt Lijphart was also used. Romanian religious scholar Mircea Eliade was also a proponent of combining the comparative and historical methods. Eliade believed that religious studies should use two mutually complementary methods: the phenomenological description of religious structures and the historical-comparative method – a holistic approach to religion. In the context of research, the general concept of man, according to which he is a religious being (“homo religiosus”), is relevant. Reference was made to relevant Spanish-language. The last part of the article compares the persecution of Christians with the phenomenon of Islamophobia to show the similarities or differences between the two negative phenomena.

Keywords: Christians, freedom, religion, tolerance

Wstęp

Celem artykułu jest analiza sytuacji religijno-społeczno-politycznej chrześcijan w państwach muzułmańskich w regionie MENA (Afryka Północna i Bliski Wschód). W pierwszej części artykułu zaprezentowano rozważania nad definicją pojęcia wolności religijnej i jej rozumienie w zależności od obszaru geograficznego. Oprócz zarysu historycznego przedstawiono informacje odnoszące się do sytuacji współczesnej w okresie pandemii koronawirusa. Celem było uzyskanie w toku badań odpowiedzi na pytanie, jak zmieniła się sytuacja chrześcijan. Czy wprowadzone obostrzenia wpłynęły na celebrowanie praktyk religijnych? Czy chrześcijanie byli dyskryminowani w dostępie do opieki zdrowotnej oraz pomocy społecznej? Zwrócono także uwagę na dane statystyczne publikowane zarówno przez chrześcijańską organizację non-profit „Open Doors”, jak i przez amerykańską organizację non-profit „Freedom House”. Omawiając sytuację chrześcijan w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, należy podkreślić, że oprócz negatywnych zjawisk można także wskazać przykłady państw, w których chrześcijanie byli traktowani niemalże na równi z muzułmanami. Była to Libia, Katar oraz Oman. Przykładowo w Sułtanacie Omanu dynastia sprawująca władzę wywodzi się z najbardziej pokojowego odłamu islamu charydżyzmu – ibadytów.

1. Rozważania definicyjne

Niemalże w każdej współczesnej konstytucji odnajdziemy artykuł gwarantujący wolność wyznania i praktykowania religii. Należy ona do podstawowych praw człowieka – w aspekcie materialnym (wskazanie katalogu czterech praw z tego zakresu, takich jak wolność myśli, wyznania, religii i sumienia) oraz w aspekcie proceduralnym (prawo do skutecznego dochodzenia tych praw w przypadku ich naruszenia)¹.

Na gruncie prawa unijnego można odwołać się do definicji sformułowanej w dyrektywie Rady Unii Europejskiej nr 2000 43 WE z 29 czerwca 2000 roku – zasady równego traktowania osoby bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne. W art. 2 ust. 2 tej dyrektywy zawarto definicję dyskryminacji, podzieloną na bezpośrednią i pośrednią. Pierwsza odnosi się do gorszego traktowania w porównaniu z traktowaniem innej osoby w podobnej sytuacji, a dyskryminacja religijna pośrednia wiąże się z pogorszeniem tej sytuacji w pozornie neutralny sposób. Dyskryminacja religijna w konsekwencji jest podzbiorem definicji prześladowania. Może przejawiać się w zmniejszaniu się populacji wyznawców danej

¹ T. Sokołowski, *System prawny wobec prześladowania religijnego dzieci*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXXIII (2011) 2, s. 139.

religii. Współcześnie na terytorium Unii Europejskiej popularne jest definiowanie wolności religijnej jako kultywowanie przekonań religijnych tylko w przestrzeni prywatnej.

Wolność wyznania to natomiast wybór pomiędzy Kościołem państwowym a Kościołami od państwa (i polityki) niezależnymi. Dlatego konieczne jest zawężanie definicji, gdyż wolność myśli oraz religii może być w tym przypadku niewystarczająca². Nieodłącznym elementem wolności religijnej jest prawo do wiary lub niewierzenia i przeżywania swoich przekonań otwarcie, pokojowo i bez strachu. Wolność religii lub przekonań jest prawem ekspansywnym, które obejmuje wolność myśli, sumienia, wypowiedzi, zrzeszania się i zgromadzeń według amerykańskiego USCIRF.

Papież Benedykt XVI przypomniał w swoich dziełach, że pierwszym autorem terminu „wolność religijna” (*libertas religionis*) był Tertulian. Oficjalnie w nauce Kościoła termin „wolność religijna” został użyty przez papieża Leona XIII. W encyklice *Libertas praestantissimum* o wolności człowieka z 1888 roku papież Leon XIII wskazywał na błędne rozumienie pojęcia wolności religijnej, która miałaby dawać jednostce prawo do bezkarnego obalenia/zmiany religii. Z tego punktu widzenia dziewiętnastowieczna katolicka interpretacja odbiega od współczesnej wizji europejskiej, która jednoznacznie daje jednostce prawo wyboru.

Deklaracja o wolności religijnej przyjęta została 7 grudnia 1965 roku, w czasie trwania Soboru Watykańskiego II. W dokumencie nie zapisano bezpośrednio definicji wolności religijnej, ale jedynie wskazano elementy, dzięki którym można ją sformułować:

Tego zaś rodzaju wolność polega na tym, że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to poszczególnych ludzi, czy to zbiorowisk społecznych i jakiegokolwiek władzy ludzkiej, tak aby w sprawach religijnych nikogo nie przymuszano do działania wbrew jego sumieniu ani nie przeszkadzano mu w działaniu według swego sumienia prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi, byle w godziwym zakresie³.

Pojawił się także zapis odnoszący się do zgrupowań:

Wspólnoty religijne mają też prawo do tego, aby nie przeszkadzano im w publicznym nauczaniu i wyznawaniu swej wiary słowem i pismem⁴.

2 Tamże, s. 141–143.

3 Cyt. za: *Deklaracja o wolności religijnej*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, s. 415.

4 Cyt. za: tamże, s. 417.

Zgodnie z artykułem 18 Powszechnej deklaracji praw człowieka:

Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wolności religijnej; prawo to obejmuje także wolność zmiany religii lub przekonań jako wolność do manifestowania swojej religii lub wiary, indywidualnie i zbiorowo, zarówno publicznie, jak i prywatnie, poprzez nauczanie, ćwiczenia, kult i obrzędowość.

W Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych (art. 27) zapisano:

W Państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami tej grupy.

W Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej w art. 10 zagwarantowano wolność myśli, sumienia i religii:

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach. 2. Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Odnosząc się do europejskiego ustawodawstwa, należy podkreślić znaczenie Europejskiej konwencji praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 roku, a w kontekście przedmiotu badań w szczególności do artykułu 9:

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań, a także wolność, samodzielnie lub we wspólnocie z innymi osobami, publicznie lub prywatnie, do manifestowania swojej religii lub wiary w aktach kultu, nauczanie, praktyka i egzekwowanie.
2. Swoboda zamianowania własnej religii lub przekonań podlega jedynie ograniczeniom przewidzianym przez prawo, które są konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego, zdrowia publicznego lub moralności lub ochrona praw i wolności innych osób⁵.

5 Europejska konwencja praw człowieka i podstawowych wolności, 4.11.1950, <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/tekst-europejskiej-konwencji-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosci-wraz-z-protokolami-dodatkowymi> (dostęp: 2.02.2019), s. 11.

W przyjętej w 1990 roku na szczycie szefów państw i rządów w Paryżu w dniach 19–21 listopada 1990 roku *Carta de París para una Nueva Europa*, autorstwa członków Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, również uwzględniona została wolność religijna:

Potwierdzamy, że bez dyskryminacji, każdy ma prawo do: wolności myśli, sumienia i religii lub przekonań⁶.

Wolność religijna jest przedstawiana jako naturalne i niezbywalne prawo, które państwo musi chronić i promować. Chociaż można ją podzielić na różne prawa (wyrażanie przekonań, kult, stowarzyszenie itd.) stanowi coś więcej niż tylko sumę tych części: jest to swoisty sposób życia, rozumienia świata⁷.

W krajach islamskich definicja wolności religijnej jest jednoznacznie utożsamiana z islamem. Nie opiera się jednak tylko na Koranie i hadisach, gdyż przepisy prawne są również zawarte w takich dokumentach, jak Powszechna islamska deklaracja praw człowieka z 19 września 1981 roku oraz projekt Karty praw człowieka i ludów w świecie arabskim z 1988 roku. Prawa człowieka w islamie są tożsame z obowiązkami względem Allaha, którego prymat jest bezdyskusyjny. W konsekwencji prawo szariatowe jest ponad prawem krajowym, a nawet międzynarodowym.

Niemniej jednak w Kairskiej deklaracji praw człowieka (Cairo Declaration on Human Rights in Islam) podkreślono wolność wyznania i tolerancję religijną. W art. 1. zapisano:

Wszystkie istoty ludzkie tworzą jedną rodzinę, której członkowie są zjednoczeni przez podporządkowanie Allahowi i pochodzenie od Adama. Wszyscy ludzie są równi pod względem podstawowej godności ludzkiej oraz podstawowych obowiązków i odpowiedzialności, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, język, przekonania, płeć, religię, przynależność polityczną, status społeczny lub inne względy. Prawdziwa religia jest gwarancją wzmocnienia takiej godności na drodze do integralności człowieka⁸.

Dla Rumperta Schrotta, który termin „chrystianofobia” (lub chrystofobia) odniósł do prześladowań chrześcijan w radykalnych krajach islamskich i komunistycznych, oznacza on politykę prześladowań w kontekście chrześcijaństwa

6 J. Cantó Rubio, *Carta de París para una nueva Europa* OSCE 1990, Torrevieja 1992, s. 2.

7 J.E. Traslosheros, *Fundamentos de la libertad religiosa*, w: *Libertad religiosa y Estado laico. Voces, fundamentos y realidades*, red. tenże, Porrúa 2012, s. 7.

8 Cairo Declaration on Human Rights in Islam, Aug. 5, 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5, U.N. Doc. A/CONF.157/PC/62/Add.18 (1993), s. 1.

(redukcja bądź eliminacja wpływu chrześcijaństwa na społeczność). W przypadku zarówno islamofobii, jak i antysemityzmu wielu autorów doszukuje się związków z rasizmem. W Europie chryścianofobia, w przeciwieństwie do islamofobii czy antysemityzmu, nie ma kontekstu rasistowskiego. Chrześcijan nie sposób zidentyfikować poprzez wygląd fizyczny. Termin „chrystofobia” niekiedy (podobnie jak określenie „islamofobia”) jest uznawany jednak przez niektórych za niedokładny⁹.

2. Sytuacja w wybranych państwach muzułmańskich regionu MENA

Islam podobnie jak inne wyznania monoteistyczne jest wewnątrznie zróżnicowany. Podstawowymi nurtami są: sunnizm, szyizm oraz charydżyzm. Spośród wszystkich państw muzułmańskich najbardziej konserwatywna pod względem wyznaniowym jest Arabia Saudyjska (islamska monarchia absolutystyczna, z dominacją islamu w odmianie wahhabickiej i tradycji sunnickiej). Bezwzględnie obowiązuje tam prawo szariatu oraz królewskie dekrety, zobowiązujące do prowadzenia polityki zgodnej z zasadami islamu. Zagraniczni pracownicy stanowią grupę 10 mln osób, spośród których jest około milion chrześcijan, głównie z Filipin, Libii, Etiopii, Erytrei, Pakistanu, Egiptu, Indii i krajów zachodnich. Oczywiście konwersja z islamu jest zabroniona, a konwertyci są poddawani bardzo surowym karom. Ceremonie religijne mogą odbywać się wyłącznie na terytorium placówek dyplomatycznych, a funkcjonowanie kościołów jest zakazane¹⁰.

W przypadku państw maghrebińskich, Maroka i Algierii, możemy mówić o łagodniejszej formie dyskryminacji. Polega ona na różnorodnych ograniczeniach (m.in. pozbawianiu praw obywatelskich, zakazach, niszczeniu świątyń i mienia¹¹). Maroko to jeden z najbardziej tolerancyjnych krajów islamskich. Jednak konwertyci także spotykają się tam z prześladowaniami, a w pełni wolnymi są tylko chrześcijanie pochodzący z państw trzecich: turyści, rezydenci, studenci. Algieria – ojczyzna św. Augustyna – ewoluowała w państwo z niemalże 99-procentową populacją muzułmanów. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku dochodziło do aktów terrorystycznych wymierzonych głównie przeciwko

9 M. Moulin-Stożek, *Prześladowanie, dyskryminacja czy uprzedzenie? Taksonomia działań i zaniechań wymierzonych przeciwko wyznawcom religii*, Warszawa 2019, a także on-line: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Maria-Moulin-Sto%C5%BCek_-Prze%C5%9B%C5%82a-wymierzonych-przeciwko-wyznawcom-religii.pdf, s. 4.

10 H. Misztal, *Geografia prześladowań chrześcijan w krajach islamskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 17 (2014), s. 93.

11 Tamże, s. 96.

chrześcijanom¹². W Algierii prezydent Abdelmadjid Tebboune, który niedawno objął urząd w wyniku ściśle kontrolowanych wyborów, po tym, jak autorytarny przywódca Abdelaziz Bouteflika podał się do dymisji, zakazał w marcu 2020 roku wszelkich form masowych zgromadzeń. W czerwcu 2020 roku złagodzone zostały częściowo ograniczenia, ale zakaz zgromadzeń pozostał w mocy. Wiele aresztowań opierało się na poprawkach do Kodeksu karnego, które zostały przyjęte pod przykrywką odpowiedzi na COVID-19 w kwietniu 2020 roku. Zmieniony kodeks zwiększył kary więzienia za zniesławienie i rozpowszechnianie fałszywych informacji. Ponadto, w odpowiedzi na kryzys zdrowotny, w marcu roku 2020 wprowadzono ograniczenia swobody przemieszczania się i zgromadzeń. Restrykcje skutecznie położyły kres cotygodniowym demonstracjom ruchu protestacyjnego Hirak, wzywającego do demokratycznych reform. We wrześniu 2020 roku parlament zatwierdził zmianę w konstytucji. Nowa konstytucja została podobno zatwierdzona w listopadowym referendum przez 67 procent wyborców uczestniczących, choć frekwencja była mniejsza niż 24 procent, co związane było m.in. z pandemią. Strony internetowe w języku francuskim lub innych językach obcych muszą być zatwierdzone przez specjalny organ mediów internetowych. Członkowie mniejszości religijnych, w tym chrześcijanie i muzułmanie niebędący sunnitami, cierpią z powodu prześladowań i ingerencji państwa. Prozelityzm dla osób niebędących muzułmanami jest nielegalny. Władze rozprawiły się z małą mniejszością Ahmadi, twierdząc, że jej członkowie oczerniają islam, zagrażają bezpieczeństwu narodowemu i łamią przepisy dotyczące stowarzyszeń. Wspólnoty religijne mogą gromadzić się tylko w celu oddawania czci w miejscach zatwierdzonych przez państwo. W styczniu 2020 roku władze zamknęły dwa kościoły protestanckie w Oranie, kontynuując wieloletnie prześladowania algierskiego Kościoła protestanckiego (EPA), które rozpoczęły się pod koniec 2017 roku. Wcześniej EPA utrzymywała swój status prawnie uznanej organizacji, począwszy od 1974 roku. Większość chrześcijan w Algierii mieszka w Kabylii, na północy kraju. Mieszkańcy tych terenów należą do etnicznej grupy Berberów i mają własny język, w odróżnieniu od Algierczyków pochodzenia arabskiego. Kabyłowicze od lat są dyskryminowani i zaniedbywani przez algierski rząd. Nierówne traktowanie stało się głębią, na której zakiełkowało chrześcijaństwo. Jednak presja rządu i społeczeństwa, która dotyka chrześcijan, jest bardzo silna. W arabskiej części kraju, zwłaszcza na południu, położenie chrześcijan jest trudne, a liczba kościołów – bardzo mała. Brutalni dżihadyści nie cieszą się dużym poparciem wśród

12 Tamże, s. 98.

mieszkańców, ale islam jest główną religią kraju ze względu na rozwój fundamentalistycznego ruchu salafickiego.

Do bardziej tolerancyjnych krajów islamskich spośród państw Mashreku należy Jordania. Konstytucja tego państwa gwarantuje wolność praktyk religijnych i zabrania dyskryminacji wyznawców innych religii niż islam, aczkolwiek np. w roku 2007 deportowano 27 rodzin, a w roku 2008 pobito jordańskiego chrześcijanina, Muhammada Abda Abbada, za apostazję. Ostatecznie opuścił kraj. Niemniej jednak władze Jordanii przyjęły syryjskich uchodźców, wśród których jest ponad 20 tys. chrześcijan. Jemen jako państwo bliskie statusowi państwa upadłego, w związku z położeniem obok Arabii Saudyjskiej, był areną walk plemion muzułmańskich. Współcześnie dozwolone jest posiadanie nieislamskiej literatury religijnej dla osobistego użytku, aczkolwiek konwertyci karani są karą śmiercią. Zdarzają się porwania dziewczynek chrześcijańskich, a grupy Al-Kaidy działają swobodnie¹³.

Omańska tolerancja religijna wydaje się wyjątkowa w omawianym regionie. Podczas gdy Iran i Arabia Saudyjska aktywnie dyskryminują chrześcijan, Oman prawnie chroni wolność religijną wszystkich obywateli i osób z zewnątrz. Przestrzeganie praw dotyczących wolności religijnej skutkuje niezwykle małą liczbą przypadków dyskryminacji religijnej. Już w wieku XX Oman był chwalony na arenie międzynarodowej za tolerancję¹⁴.

Z kolei w stolicy Kataru, - Doha zezwolono na celebracje niedzielnych Mszy Świętych. Kościół Matki Bożej Różańcowej to kościół rzymskokatolicki w Doha. Znajduje się wraz z kościołami innych wyznań chrześcijańskich w kompleksie religijnym w Abu Hamour. Kościół zbudowano na ziemi подарowanej przez emira Kataru Hamad bin Khalifa Al Thani. Zgodnie z prawem obowiązującym w islamskim Katarze kościół nie manifestuje na zewnątrz chrześcijańskich symboli, takich jak krzyże, dzwony czy wieża. Został on poświęcony 14 marca 2008 roku przez kard. Ivana Diasa, prefekta Kongregacji ds. Ewangelizacji, podczas ceremonii, w której uczestniczyli m.in. wicepremier Kataru Abdullah Bin Hamad Al-Attayah; Abp Mounghed Al Hachem, ambasador Stolicy Apostolskiej w Zatoce; bp Paul Hinder. Kościół jest częścią Wikariatu Apostolskiego Arabii Północnej i służy około 200 tys. katolików w Katarze, w większości pracowników migrujących z Filipin, Indii, Ameryki Południowej, Afryki, Libanu i Europy.

¹³ Tamże, s. 98.

¹⁴ C.D. Elliott, *Developing Tolerance and Conservatism: A Study of Ibadi Oman*, „UCLA Journal of Religion” 2 (2018), s. 147.

Liban jest synonimem najbardziej wolnej mniejszości chrześcijańskiej na Bliskim Wschodzie. Libańscy chrześcijanie walczyli przez wiele wieków o zachowanie pełnej niezależności. W konsekwencji mówi się o powołaniu Libanu jako pomostu między Wschodem a Zachodem, miejsca, w którym chrześcijanie i muzułmanie mogą ze sobą rozmawiać w atmosferze wzajemnego szacunku. Jednak Samuel Huntington mógł nazwać Liban „krajem rozdartym”, państwem rozdartym przez konkurujące ze sobą kultury, a zatem skazanym na pozostanie niestabilnym. Libańska populacja chrześcijan skurczyła się w czasie pierwszej wojny w Libanie z ponad 50 proc. sprzed 1975 roku do ok. 35 proc. obecnie, co oznacza około jedną trzecią całej populacji (pozostałe dwie trzecie to mniej więcej szyici i sunnici). Innym powiązaniem problemem było upolitycznienie wszystkiego w Libanie, w tym próby otwartego dialogu między muzułmanami i chrześcijanami. Jednak w porównaniu z panującym w regionie brakiem wolności Liban jest jedyną nadzieją dla szerszego arabskiego otoczenia. Jeśli mielibyśmy mówić o powołaniu Libanu, należałoby powtórzyć to, co przewidział Charles Malik: zachowanie i ekspansja oazy wolności w świecie arabskim. Na ile okaże się to trwałe, zależy od tego, jak bardzo sam Liban będzie w stanie zachować wywalczone wolności, a jednocześnie, jak bardzo reszta świata, zwłaszcza te kraje, które same są rzeczywiście wolne, zechcą się włączyć w pomoc w tym zakresie. Według Freedom House wskaźniki wolności dla poszczególnych państw są następujące: Algieria 32, Egipt 18, Liban 43, Libia 9, Mauretania 35, Maroko 37, Oman 23, Arabia Saudyjska 7, Syria 1, Tunezja 71, Jemen 11 (im niższa wartość, tym sytuacja jest gorsza).

3. „Open Doors” i Indeks Prześladowań Chrześcijan

Analizując stopień prześladowań chrześcijan na świecie w roku 2020, należy zwrócić uwagę na wzrost tych prześladowań – zjawisko dotyczy 340 milionów chrześcijan na świecie. Odnotowano także wysoki poziom prześladowań i dyskryminacji na świecie – 1 na 8 osób cierpi prześladowania religijne. 13 stycznia 2021 roku organizacja non-profit „Open Doors” (hiszp. Puertas Abiertas) opublikowała kolejny Indeks Prześladowań Chrześcijan 2021 (WWL dotyczący okresu 1 października 2019 roku – 30 września 2020 roku). Lista obejmuje 50 krajów, w których wskaźniki są najgorsze.

USCIRF jest niezależną, ponadpartyjną komisją rządu federalnego USA, utworzoną na mocy Międzynarodowej ustawy o wolności religijnej (IRFA) z 1998 roku. W corocznych raportach wydawanych do 1 maja wyznaczane są „kraje szczególnie niepokojące”, które angażują się lub tolerują „systematyczne, trwałe

i rażące naruszenia wolności religijnej³⁷. Dokumentacja ta dotyczy warunków w ok. 30 krajach.

Przykładowo w 2019 roku warunki wolności religijnej w Egipcie nadal ewoluowały w pozytywnym kierunku. Kraj odnotował spadek radykalnej przemocy islamistów i antychrześcijańskich ataków. Zaobserwowano postęp we wdrażaniu procesu rejestracji kościołów i związanych z nimi budynków. Niemniej jednak dalej dyskryminowani są Koptowie oraz inne mniejszości religijne. Jeśli chodzi o pozytywne trendy, prezydent Abdel Fattah El-Sisi i inni wysocy rangą urzędnicy rządowi nadal opowiadali się za włączeniem nauczania religii do programu szkół podstawowych oraz na ponowne celebrowanie koptyjskich świąt. Prawosławna Msza Świąta w Boże Narodzenie w była odprawiana w intencji wzajemnego szacunku muzułmanów i chrześcijan. W lutym w Abu Zabi wielki imam Ahmed El-Tayeb z Uniwersytetu al-Azhar w Kairze, papież Franciszek i inni przywódcy religijni podpisali przełomowe oświadczenie o współistnieniu międzywyznaniowym Document on Human Braternity for World. Niemniej jednak, w szczególności na obszarach wiejskich, powtarzają się przypadki przemocy wobec chrześcijan. Na przykład w czerwcu w wiosce Naga al-Ghafir w prowincji Sohag, muzułmańscy buntownicy, otoczyli kościół. Akty przemocy zmusiły lokalne siły do zamknięcia kościoła w imię bezpieczeństwa. Od tego czasu co najmniej 25 kościołów i obiektów sakralnych. Ponownie otwarte zostały 3 w roku 2019 i 1 w roku 2020. Podczas gdy artykuł 64 konstytucji stwierdza, że „wolność przekonań jest absolutna”, tylko muzułmanie, chrześcijanie i Żydzi mogą publicznie praktykować swoją religię i budować miejsca kultu. Około 90 procent szacunkowej liczby 104 milionów mieszkańców tego kraju to muzułmanie sunnicki i muzułmanie niesunnici. Szacunkowo 10 procent to chrześcijanie, z których większość należy do Koptów, są również katolicy, anglikanie, ewangelicy protestanci, maronici, członkowie Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego, Greckiego Kościoła Prawosławnego, Syryjskiego Kościoła Ortodoksyjnego i innych.

W 2019 roku warunki wolności religijnej w Arabii Saudyjskiej pozostały na niskim poziomie. Przyjęto deklarację, która odrzuca ekstremizm i nietolerancję religijną. Rząd Arabii Saudyjskiej zniósł kilka ograniczeń religijnych nałożonych na kobiety, zabronił także publicznego praktykowania religii innej niż islam. W grudniu 2019 roku policja zatrzymała 120 osób ludzi za obrazę obyczajów publicznych, w tym noszenie „nieodpowiedniego ubrania”. Rząd aresztował lub prześladował również kilka osób. W 2019 roku organy rządowe przeprowadziły masowe egzekucje 37 protestujących muzułmanów szyitów. W sierpniu 2019 roku rząd zmienił przepisy, aby umożliwić kobietom otrzymywanie paszportów i podróżowanie bez zgody opiekuna. Arabia Saudyjska jest oficjalnie państwem

islamskim, liczy ponad 33 milionów Saudyjczyków, z których 85–90 procent to muzułmanie sunniccy, a 10–15 procent z nich to muzułmanie szyici. Niektórzy obywatele Arabii Saudyjskiej nie identyfikują się zobowiązującą religią albo z żadną, ale muszą to ukrywać, aby uniknąć konsekwencji. Chrześcijanie w Arabii Saudyjskiej nie mogą swobodnie praktykować swojej religii.

Wzrosła przemoc wobec osób nawracających się na wiarę chrześcijańską, zwłaszcza wobec kobiet. Dla wielu prześladowanych chrześcijan blokada spowodowana pandemią oznacza zamknięcie w domu z prześladowcą. Cierpienie z powodu dyskryminacji, takiej jak brak pracy zapewnionej przez państwo, problem z dostępem do pomocy społecznej również są bardziej widoczne wśród mniejszości chrześcijańskich. Bezrobocie wśród chrześcijan jest większe niż wśród innych grup wyznaniowych. Podobnie COVID-19 wpłynął na życie przywódców Kościoła. Wielu z nich nieregularnie otrzymuje pensje, a dotacje spadły o ok. 40 procent. Wielu nawróconych na wiarę chrześcijańską żyje w zamknięciu w domu z tymi, którzy najbardziej sprzeciwiali się nowej wierze.

W Mauretanii ujawnienie nawrócenia na chrześcijaństwo zazwyczaj oznacza, że kobiety traktowane są bardziej surowo, zmuszane są do ciężkiej pracy, wyklucza się je z życia społeczności i izoluje. Obecność współczesnych form niewolnictwa (pomimo przepisów, które go zakazują) ułatwia przetrzymywanie i wyzysk kobiet.

Przemoc i naciski ze strony rodzin i ogółu społeczeństwa, aby zmienić religię, to codzienność libijskich chrześcijan wywodzących się ze środowisk muzułmańskich. Bez względu na pochodzenie chrześcijanom grożą uprowadzenia lub śmierć ze strony islamskich milicji i zorganizowanych grup przestępczych. Publiczne wypowiedzi na tematy wiary oraz osobiste rozmowy o Bogu z muzułmanami wywołują gwałtowny sprzeciw i są podstawą aresztowań. Istnieją niewielkie szanse na uzyskanie sprawiedliwego wyroku w przypadku morderstwa lub ataku na chrześcijanina. Chrześcijanie migrujący z Afryki Subsaharyjskiej są narażeni na przetrzymywanie w ośrodkach detencyjnych, gdzie są poddawani torturom i wykorzystywani przez przemytników, którzy ich tam sprowadzili.

Uniwersytet Al-Azhar, jeden z najbardziej wpływowych uniwersytetów islamskich na świecie, zajmuje poczesne miejsce w społeczeństwie egipskim. Wielki imam uniwersytetu Ahmed el-Tayyeb stwierdził, że islam nie dopuszcza takiej możliwości, aby muzułmanin mógł nawrócić się na chrześcijaństwo. Chociaż rząd Egiptu pozytywnie wypowiada się na temat chrześcijańskiej społeczności Egiptu, brak skutecznych organów ścigania i niechęć lokalnych władz do ochrony chrześcijan powodują, że zagrożenie atakami, zwłaszcza w Górnym Egipcie, jest bardzo poważne. Ze względu na dyktatorski charakter reżimu ani przywódca

Kościół, ani inni chrześcijanie tak naprawdę nie mogą głośno wypowiadać się przeciwko takim praktykom. Chrześcijanie nawróceni z islamu nie mogą jawnie praktykować swojej wiary, ponieważ ich rodziny wywierają silną presję, by skłonić ich do powrotu do islamu. Państwo uniemożliwia im oficjalne uznanie konwersji.

Chociaż sądy cywilne powstały ponad 20 lat temu, system prawny nadal zakłada, że wszyscy obywatele są muzułmanami, i orzeczenia sądowe wydawane są na bazie tego założenia. Poziom prześladowań chrześcijan w Omanie zależy od tego, czy są oni pracownikami przyjezdnymi, czy też pochodzą z Omanu. Pod największą presją znajdują się rodzimi mieszkańcy nawróceni z islamu – ich rodziny, sąsiedzi i społeczność, wśród której żyją, naciskają na nich, aby powrócili na łono wiary swoich ojców. Nawróceni mogą zostać wydaleny ze swoich rodzin i stracić pracę. Mogą utracić prawo do opieki nad dziećmi oraz prawo do dziedziczenia. Chrześcijanie, którzy nawrócili się z islamu, ale nie są obywatelami Omanu, napotykać inne rodzaje prześladowania, w zależności od kraju, z którego pochodzą. Zwykle mieszkają w grupie skupiającej emigrantów z kraju pochodzenia.

Tabela 1. Zestawienie sytuacji chrześcijan w wybranych państwach MENA

Kraj	Liczba chrześcijan (tys.)	Populacja (mln)	Stopień prześladowań życie prywatne	Stopień prześladowań życie w państwie	Stopień prześladowań życie w kościele	Światowy Indeks Terroryzmu 2020
Libia	34,50	6,66	15,60	16,30	16,30	3,258
Jemen	kilka	30,25	16,60	16,70	16,70	3,411
Irak	175,00	41,50	13,60	14,80	13,80	3,487
Syria	677,00	18,92	13,30	14,50	14,00	3,539
Arabia Saudyjska	1 200,00	34,71	15,10	15,80	16,60	2,443
Egipt	16 250,00	102,94	12,50	12,70	11,00	2,481
Mauretania	10,80	4,78	14,30	14,10	13,60	2,287
Algieria	129,00	43,33	13,90	13,10	13,40	2,287
Tunezja	23,10	11,90	12,00	11,50	13,20	2,090
Maroko	31,50	37,07	12,60	12,40	14,10	2,057
Katar	367,00	2,79	14,00	13,10	14,10	1,616
Jordania	180,00	10,21	13,10	11,60	12,40	1,958
Oman	185,00	5,15	13,20	12,50	13,00	1,941
Kuwejt	513,00	4,30	13,20	12,20	13,20	1,723

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://www.puertasabiertas.org>.

4. Zjawisko islamofobii

Rozpatrując dla porównania zjawisko prześladowania muzułmanów w państwach zachodnich, warto zwrócić uwagę na raporty przygotowane przez hiszpańskie instytucje. Według European Islamophobia Report w 2018 roku łącznie odnotowano wzrost o 11,6% przestępstw na tle nienawiści. Z 1598 skarg 69 dotyczyło religii (o 33% mniej niż w 2017 r.) oraz 524 na rasizm i ksenofobię (1,3% więcej niż w 2017 r.). Brak segregacji statystyk dotyczących uprzedzeń antymuzułmańskich w pewnym stopniu zaburza szczegółowy ogląd sytuacji na skalę światową. Dyskryminacja kobiet noszących hidżab jest wszechobecna w Hiszpanii, nie mogą one np. znaleźć pracy. Dotyczy to także studentek szukających stażu, np. w szpitalu. Utrudnione jest również funkcjonowanie w przestrzeni społecznej, np. robienie zakupów. Islamofobia jest wszechobecna społecznie i politycznie, dotyczy edukacji, mieszkalnictwa, zatrudnienia, swobody w przemieszczaniu się. Większość praw religijnych wpływających na życie codzienne wprowadzonych ustawą zatwierdzającą umowę o współpracy podpisaną w 1992 roku między państwem hiszpańskim a Islamską Komisją Hiszpanii, nie jest szanowana, a populacje muzułmańskie walczą o nie na szczeblu lokalnym¹⁵. Zjawisko islamofobii jest widoczne także w sposobie postrzegania liczby muzułmanów – w przypadku Hiszpanii mniejszość muzułmańska jest szacowana na 15%, mimo że jest ich zaledwie 4%.

Zakończenie

Rozpatrując położenie polityczno-społeczne chrześcijan w państwach regionu MENA także w czasie pandemii, należy podkreślić pozytywne przykłady. Jest nim niewątpliwie stolica Kataru Doha, gdzie zezwolono na celebrację niedzielnych Mszy Świętych. Liczba wiernych w kościele była wyznaczona na równi z liczbą modlących się w czasie piątkowych modlitw w meczecie. Najbardziej pozytywny przykład to Liban. Chrześcijanie stanowią tam największy odsetek mieszkańców Libanu spośród wszystkich państw regionu MENA, a celebrowanie praktyk religijnych jest w pełni dozwolone. Pandemia pogłębiła już istniejące zagrożenia społeczne, kulturowe i ekonomiczne, które dotyczą chrześcijan w regionie MENA. Spowodowała także wykorzystanie mechanizmów polityczno-prawnych do ograniczenia praktyk religijnych. Niemniej jednak związane jest to z odmienną sytuacją panującą w krajach muzułmańskich, gdzie mimo deklaracji wolności religijnej oficjalną religią pozostaje islam.

¹⁵ European Islamophobia Report 2018, https://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2019/09/EIR_2018.pdf (dostęp: 1.01.2021).

Bibliografia

- Algeria: Freedom in the World 2021 Country Report, Freedom House.
- Cairo Declaration on Human Rights in Islam, Aug. 5, 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5, U.N. Doc. A/CONF.157/PC/62/Add.18 (1993).
- Cantó Rubio J., *Carta de París para una nueva Europa OSCE 1990* (1992), Torrevieja.
- Declaración de Principios sobre la Tolerancia, 16.11.1995, http://portal.unesco.org/es/ev.phpURL_ID=13175&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (8.02.2019).
- Deklaracja o wolności religijnej*, Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968.
- Egypt.pdf, uscirf.gov.
- EIR_2018.pdf, islamophobiaeurope.com.
- Elliott C.D., *Developing Tolerance and Conservatism: A Study of Ibadi Oman*, „UCLA Journal of Religion” 2 (2018), s. 146–179.
- Europejska konwencja praw człowieka i podstawowych wolności, 4.11.1950, <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/tekst-europejskiej-konwencji-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosci-wraz-z-protokolami-dodatkowymi/> (dostęp: 2.02.2019).
- Freedom in the World 2021: Democracy under Siege, Freedom House, <https://www.vaticannews.va/es/mundo/news/2021-01/persecucion-anos-en-mundo-pandemia-datos-informe.html>.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, 2016/C202/02 (Dz.Urz. UE C 202/389, 7.06.2016).
- La Declaración Islámica Universal de los Derechos Humanos, 19.09.1981, <http://www.amnistiacatalunya.org/edu/docs/e-mes-islam-1981.html> (dostęp: 5.02.2019).
- Leon XIII, *Encyklika „Libertas praestantissimum” o wolności człowieka*, 1888, <http://www.ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-papieskie/47-leon-xiii/231-encyklika-libertas-praestantissimum.html> (dostęp: 1.02.2019).
- Ley 26/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España, BOE, núm. 272, 12.11.1992.
- Ley 44/1967, de 28 de junio, regulando el ejercicio del derecho civil a la libertad en materia religiosa, BOE, núm. 156, 1.07.1967.
- Ley Orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE, núm. 177, 24.07.1980.
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.
- Misztal H., *Geografia prześladowań chrześcijan w krajach islamskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 17 (2014), s. 91–110.

Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos, hecho en Nueva York el 19 de diciembre de 1966. Instrumento de Ratificación de España de 13 de abril de 1977, BOE, núm. 103, 30.04.1977.

Powszechna deklaracja praw człowieka, 10.12.1948, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp: 1.02.2019).

Saudi Arabia.pdf, uscirf.gov.

Sokołowski T., *System prawny wobec prześladowania religijnego dzieci*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXXIII (2011) 2, s. 139–147.

Traslosheros J.E., *Fundamentos de la libertad religiosa*, w: *Libertad religiosa y Estado laico. Voces, fundamentos y realidades*, red. J.E. Traslosheros, Porrúa 2012.

Wąsik L., *Zasada wolności religijnej w Deklaracji o wolności religijnej „Dignitatis humanae” Soboru Watykańskiego II*, „Analecta Cracoviensia” (2015) 47.

WOLNOŚĆ RELIGIJNA W KONTEKŚCIE CHRZEŚCIJAŃSKICH MNIEJSZOŚCI RELIGIJNYCH W REGIONIE MENA

Streszczenie

Celem artykułu było przedstawienie sytuacji religijno-społeczno-politycznej chrześcijan w państwach muzułmańskich w regionie MENA (Afryka Północna i Bliski Wschód). W pierwszej części artykułu zaprezentowano oprócz definicji, zarys historyczny i informacje odnoszące się do sytuacji w okresie pandemii koronawirusa. W konsekwencji podstawą było uzyskanie w toku badań odpowiedzi na pytanie, jak zmieniła się sytuacja chrześcijan. Czy wprowadzone obostrzenia wpłynęły na celebrację praktyk religijnych? Czy chrześcijanie byli dyskryminowani w dostępie do opieki zdrowotnej oraz pomocy społecznej? Zwrócono także uwagę na dane statystyczne publikowane zarówno przez chrześcijańską organizację non-profit „Open Doors”, jak i przez amerykańską organizację non-profit „Freedom House”. W artykule wskazane było zastosowanie metody historycznej zwanej również metodą genetyczną. Jej głównym celem jest chronologiczny opis ewolucji statusu mniejszości religijnych w państwach muzułmańskich. Zastosowana została także metoda komparatystyczna (porównawcza) Arendta Lijpharta. Rumuński religioznawca Mircea Eliade także był propagatorem łączenia metody porównawczej z historyczną. Eliade uważał, że religioznawstwo powinno stosować dwie wzajemnie dopełniające się metody: fenomenologiczny opis struktur religijnych oraz metodę historyczno-porównawczą, holistyczne podejście do religii. W kontekście badań znaczenie ma ogólna koncepcja człowieka, zgodnie z którą jest on istotą religijną („homo religiosus”). Nawiązano do przedmiotowej literatury hiszpańskojęzycznej. W ostatniej części artykułu porównano prześladowania chrześcijan z zjawiskiem islamofobii celem ukazania podobieństw i wykazania różnic między obydwoma negatywnymi zjawiskami.

Słowa kluczowe: chrześcijanie, religia, tolerancja, wolność

Nota autorska

Justyna Salamon – magister, doktorantka w Instytucie Religioznawstwa, Wydział Filozoficzny, Uniwersytet Jagielloński; e-mail: justyna.salamon@doctoral.uj.edu.pl.

Cytowanie

Salamon J., *Wolność religijna w kontekście chrześcijańskich mniejszości religijnych w regionie MENA*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 37 (2021), s. 189–204. DOI: 10.18276/cto.2021.37-11.